

NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS KÖZIGAZGATÁSI KAR
CIVILISZTIKAI INTÉZET

OPUSCULA CIVILIA

Borbás Beatrix

*Női jogokról az Amerikai Egyesült
Államok alkotmányos rendszerében –
avagy szemelvények a mai nők jogi és
szociális státuszáról az amerikai
társadalom alapvető jogrendjének és
döntéshozatali eljárásainak tükrében*

Borbás Beatrix¹

Női jogokról az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos rendszerében – avagy szemelvények a mai nők jogi és szociális státuszáról az amerikai társadalom alapvető jogrendjének és döntéshozatali eljárásainak tükrében

*„Ha a mai társadalom le kíván számolni a nemi diszkriminációval,
itt vannak nekünk a törvényhozóink!”
(Antonin Scalia)²*

Bevezetés

Amennyiben abból indulnánk ki, hogy a jog feladata a társadalmi életviszonyok változó világának relatíve statikus szabályozása, könnyen belátható, hogy egy szabályozás alá vont tétel, így a női jogegyenlőséget szabályozó joganyag vizsgálata sem függetleníthető a nők társadalmi státuszának vizsgálatától. Ez a kiindulási pont adja azt a szemléletet, amit jelen tanulmányban követni kívánok – a nők jogi és szociális státuszát együttesen veszem górcső alá.

Mindehhez társul az a gondolat is, miszerint az adott társadalomban a jogi környezet változásának két útja képzelhető el demokratikus keretek között: vagy a társadalmi – gazdasági vagy politikai – változásokat követik le a joganyag módosításával a jogalkotók, vagy a jogalkotó hatalom előremutató módon valamely jogelvek vagy jogpolitikai célok érvényesítése érdekében hozza létre azt a típusú szabályozást, amely a kívánt társadalmi hatást váltja ki. Én úgy látom, hogy a női jogegyenlőség kérdése leginkább a második kategóriába sorolandó, elegendő csak arra gondolnunk, hogy a ma már egyértelmű nemzetközi jogi szabályozás mellett a női egyenjogúság praxisa, az esélyek egyenlősége nem társadalmi realitás.

¹ Egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar Civilisztikai Intézet. A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-[15-2016-00001](#) azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt *Egyed István Posztdoktori Program* keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Főbíró; a San Franciscói U.C. Hastings School of Law-n 2010-ben tartott előadásából.

A nők társadalmi egyenlőségét számos szerteágazó szempontból lehetséges vizsgálni, a jelen munka csupán annak egy szegletét kívánja elemezni – és azt is csak áttekintő jelleggel, felvillantva az egyes elméleti kérdéseket, adott terjedelmi keretekben teszi; a női jogegyenlőség szabályozásának joggyakorlatából fakadó esélyegyenlőséget és a női részvételt a társadalom vezetésében, a döntéshozatali folyamatokban.

Miután egy korábbi tanulmány elemezte a nők jogi és szociális státuszát a hazai és az európai kontextusban, ezúttal az Amerikai Egyesült Államok területén folyt a vizsgálat – mind jogelméleti, mind empirikus jelleggel, ahogy a jelen tanulmány elemzi az alkotmányos rendelkezéseket és azok értelmezését, emellett pedig némely kutatási rész-eredményeket közzé is tesz; a tanulmány részét képezi egy, az Amerikai Egyesült Államokban töltött kutatói időszak alatt tett kérdőíves megkeresések egyes adatainak részbeni ismertetése és értékelése, amely ugyanúgy kitér a jogi, mind a szociális szempontokra, rákérdez statikus megállapításokra, mint független tényezőkre és pusztán véleményekre, mint függő faktorokra.

I./ A női jogok az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos szabályozásában

Az USA alapjogi rendszere teljesen eltérő képet mutat az európai kontinensen uralkodó szabályozástól, ahol jellemzően a vonatkozó nemzetközi szerződések kereteiben történik a nemzeti szabályozás is. Az amerikai, angolszász jogcsaládra jellemző precedensjogi alapokon nyugvó szabályozás kereteit leginkább nem a nemzetközi szerződések adják – ahogy ennek megfelelően témánkban az ENSZ égisze alatt született egyik legnagyobb vívmánynak számító CEDAW szerződést³ sem ratifikálta a mai napig az Egyesült Államok -, hanem itt az alapokat elsősorban az alkotmányos szabályozás jelenti – és a rendkívüli rugalmasságot mutató amerikai alkotmány mellett ehhez természetes módon adódik hozzá az alkotmányos alapok értelmezési kérdésköre.

A világ legrégebbi, működő demokráciája egyben a világ legrövidebb alkotmányát tudhatja magáénak – és ez a jogegyenlőségi tézis alkotmányi rögzítését követően is további jogértelmezési vitákra adott okot. Ez az a pont, ahol a rendkívül rugalmas alkotmánytartalom

³ Convention of Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979

tanulmányozása nem kerülheti meg többé az alkotmányértelmezés adott formáit, módszereit, amelyek szükségképpen alakultak ki a fentiek fényénél a maguk részletességében és kidolgozottságában az észak-amerikai kontinensen.

Az amerikai jogrendszerben a jogegyenlőség elve a rabszolgatartó társadalmat maga mögött hagyó Rekonstrukciós Kiegészítésekben jelenik meg: az első írott alkotmányos norma az 1868-as Egyenlő Jogvédelem Klauzulája a tizennegyedik alkotmány-kiegészítésben. Ezen rendelkezések alkalmazása a női jogegyenlőség szférájára azonban máig legalábbis vitatott. Noha a felsőbbírósági gyakorlat a társadalom általános nézeteit tükrözi, és leginkább alkalmazhatónak titulálja a hivatkozott kiegészítést a női jogokra, az mégsem egyértelmű azon strict originalista irányzatot követő jogászok számára, akik szerint a tizennegyedik kiegészítés szövegezői nem gondoltak annak elfogadásakor a nők társadalmi rétegére, csupán a volt rabszolgáknak kívánták a polgárok jogait biztosítani.

Az amerikai polgárháború lezárását jelentő három alkotmány-kiegészítés – az említett, ún. Rekonstrukciós Kiegészítések, a tizenharmadik, tizennegyedik és tizenötödik kiegészítés – célja azonos volt: hogy „megtisztítsák a nemzetet annak emberiség elleni bűneitől” és hogy létrehozzon egy „faj-semleges” sztenderdet a bírósági felülvizsgálat számára.⁴

A szóban forgó kiegészítő rendelkezés igencsak rövid bekezdése hatalmas relevanciával bír – az egymondatos jogtétel magába olvasztja a Mentességek és Privilegiumok Klauzuláját, a Tisztességes Eljárás Klauzulát, valamint az Egyenlő Jogvédelem Klauzuláját.⁵ A három klauzula szinte összeolvadva mondja ki, hogy mindenki (minden személy, azaz „all persons”), aki az Egyesült Államok területén született, automatikusan állampolgára az Amerikai Egyesült Államoknak és egyben annak az államnak, amelyben él, továbbá az államok kötelesek megadni, illetve megvédeni polgáraiknak azokat a jogait (privilegiumait és mentességeit), amelyeket a szövetségi alkotmány garantál számukra (Privilegiumok és Mentességek Klauzulája), továbbá egyik állam sem foszthatja meg a polgárait az életüktől, szabadságuktól, vagy tulajdonuktól tisztességes jogi eljárás nélkül (Tisztességes Eljárás

⁴ Hall, David: Paths to Equality: A Constitutional Theory of Collective Rights. In Harvard Blackletter Journal, Vol. 5, 1988., pp. 32-43.

⁵ Tizennegyedik alkotmány-kiegészítés első bekezdése

Klauzulája), illetve az államok kötelesek biztosítani polgáraiknak a törvény előtti egyenlőséget (Egyenlő Jogvédelem Klauzulája).⁶

Habár a jogpolitikai célzat közös a három alkotmány-kiegészítésben, mégis, a mai értelmezés leginkább azok közötti különbséget hangsúlyozza – miszerint míg a tizenharmadik és tizenötödik kiegészítés kifejezetten a faji megkülönböztetés megtiltásáról szól, a tizennegyedik kiegészítés nem tartalmaz ilyen jellegű megkötést annak általános megfogalmazásával.

Az értelmezés mentén fontos látni, hogy habár a normaalkotók célja a társadalmi rekonstrukció volt a rabszolgotartás eltörlésével, mégis, a megkötés nélküli megfogalmazás a tizennegyedik kiegészítés esetén alkalmat ad arra, hogy azt kiterjesztően értelmezzék, ahogy azt ma már meg is teszik mind az alsóbb, mind a felsőbbbírósi gyakorlatban.⁷ Mindezek ellenére a strict originalista irányzat követői máig a női jogegyenlőséget *expressis verbis* rögzítő szabályozás hiányát, illetve a nemek közötti biológiai különbségekből adódóan annak szükségtelenségét, vagy akár képtelenségét hangsúlyozzák, s az ennél megengedőbb originalista irányzat hívei is azt hangsúlyozzák olykor, hogy akár alkotmányi, akár szövetségi, akár állami szinten, de ha az aktuális társadalom ki kívánja küszöbölni a nemi alapú diszkriminációt, akkor arra kifejezett szabályozást szükséges írni – ahogy erre a Legfelsőbb Bíróság konzervatív szemléletéről híres, nagytiszteletben állt bírāja, Antonin Scalia is utalt a jelen munka mottójaként jelölt mondatában, egy san francisco-i jogi karon tartott előadása során.⁸

A tárgykört érintő, az Amerikai Egyesült Államokban megvalósult tanulmányút során készült kérdőíves felmérésben⁹ megkérdezettek véleménye – akik pontosan egy fő kivételével jogi

⁶ All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws.

⁷ A szerző által Mario Mainero professzorral, a Chapman Egyetem Dale E. Fowler Jogi Karának professzorával, 2018. június 8. napján Orange-ban, az USA Kalifornia Államában készített mély-interjú alapján.

⁸ „If the current society wants to outlaw sex discrimination, we have legislators” – Antonin Scalia főbíró, U.C. Hastings School of Law, San Francisco, 2010.

⁹ A kérdőíves felmérést a szerző készítette tudományos kutatóútja során „Constitutionalism and Constitutional Interpretation and the Equality of Rights in the U.S. Justice System” címmel, a kaliforniai Chapman University

diplomával, de többségükben jogi akadémiai fokozattal is rendelkező jogász professzorok voltak - szerint az USA alkotmányos szabályozása a nőikkel szembeni diszkrimináció kiküszöbölését – amely a jelenkori társadalom valós igénye – nem szolgálja kellően – a megkérdezettek 40%-a kifejezetten nem kellő mértékűnek, további 40%-a pedig nem kellő mértékűnek ítélte általánosságban. A kérdőíves felmérésben szereplő jogtudósok úgy látták, hogy az USA tagságával bíró nemzetközi szerződési szintű szabályozás még kevésbé kielégítő a jelen állapotok szerint – több mint 67% voksolt a nem kielégítő, és a maradék 33% voksolt a kifejezetten nem kielégítő válaszlehetőségre.

A felmérés konkrét kérdést tartalmazott a tizennegyedik kiegészítésnek, egyben az Egyenlő Jogvédelmi Klauzulának a női jogegyenlőségre való alkalmazására vonatkozóan, miszerint a válaszadó egyetért-e azzal az originalista jogértelmezéssel, miszerint a jelenlegi amerikai alkotmány mai formájában nem tartalmazza a női jogegyenlőséget – a válaszok nem sok megosztottságot tükröztek: a válaszadók mintegy 7%-a látta úgy, hogy az állítás igaz, és több mint 90%-uk úgy véli, hogy a strict originalista alkotmányértelmezési metódussal nem lehet egyetérteni – több mint 30% nem ért egyet, és több mint 60% jelentős mértékben nem ért egyet az elvvel -, miszerint a női jogegyenlőségre nem vonatkozik az alkotmányos szabályozás, azaz megállapítható, hogy a döntő többség vélekedése szerint a mai alkotmányt akkor értelmezik helyesen, ha úgy vélik, hogy abból implicite levezethető a női jogegyenlőség tézise.

A kérdés fordítottja viszont az előző válaszokhoz képest látszólag meglepő eredményt hozott ugyanazon szakmai körben. A kérdés akként szólt, hogy egyetért-e, és ha igen, mennyire ért egyet a válaszadó azzal a non-originalista állásponttal, mely szerint a mai amerikai alkotmány a női jogegyenlőségi tézist az ún. “Élő Alkotmány” koncepciója alapján tartalmazza. A látszólagos ellentétet az mutatja, hogy a válaszadók megoszlása egyenletes volt a “Teljes mértékben egyetértek” és a “Teljes mértékben nem értek egyet” szélsőértékek közötti további 3 fokozat, azaz mindösszesen 5 fokozat között, de ha a felszínes szemlélődésnél tovább gondolkodunk, hamar ráébredhetünk, hogy az ellentét valóban csak felszíni; azaz az előző kérdésre igennel válaszolók itt nemmel válaszoltak – ti. úgy gondolják, hogy nem szükséges az “Élő Alkotmány” koncepciójáig, a szélsőségesen modernizált társadalmi viszonyokra

Dale E. Fowler School of Law jogász professzorai körében, amelynek a női jogegyenlőségre vonatkozó részeredményei kerülnek ebben a tanulmányban egyes kérdéseket érintően ismertetésre.

alkalmazott non-originalista megközelítésig menni ahhoz, hogy az alkotmánytartalom magába foglalja a kutatás tárgyát, a női jogegyenlőséget, amely gondolattal egyet lehet érteni. A válaszadók több mint 21%-a erősen egyetértett a “Láthatatlan Alkotmány” mögöttes tartalmához tartozó koncepcióval, több mint 28%-uk egyetértett vele, míg 7%-uk – valószínűleg ugyanazon 7%, aki az előző kérdésre is nemleges választ adott -, úgy tartotta, hogy a non-originalista megközelítés nem elfogadható, és az egyet nem értő válaszadók több, mint 28% mindezzel kifejezetten nem értett egyet.

II./ Politikai participációs jogok

Alátámasztani látszik azt, hogy az alapokmány születését követő időkbeli alkotmányértelmezés az originalista irányt követte -, hogy a nők nem rendelkeztek szavazati joggal szövetségi szinten egészen 1920-ig, a tizenkilencedik alkotmány-kiegészítésig. Azaz, hiába volt az alkotmány része a tizennegyedik alkotmánykiegészítés-béli Egyenjogúsági Klauzula, ez nem biztosított szavazati jogot a nőknek. Ezért is, a korabeli joggyakorlat szerint a volt rabszolgák, akik férfinak születtek előbb rendelkeztek politikai szavazati joggal, mint a szabad embernek született fehér nők, így mindenképpen be kell látni, hogy még ha léteztek is olyan jogértelmezések a XX. század elején, amelyek hittek a társadalom adott kereteiben történő alkotmányértelmezésben, vagy akár a Láthatatlan Alkotmány szellemében, ők sem értelmezték úgy a tizennegyedik kiegészítést, mint ami politikai participációs jogokat ad a nőknek, különben sem a politikai jogokért harcoló nőmozgalmakra, sem a tizenkilencedik alkotmány-kiegészítésre nem lett volna szükség.

Miután a feketék kiharcolták jogegyenlőségüket, a nők is felbátorodva folytatták harcukat az egyenlő jogokért, immár az eredetileg a színesjogokért küzdő polgári jogi mozgalmak keretében. A XX. század fordulójára számos amerikai államban rendelkeztek szavazati joggal a nők az állami szintű választásokon, ám a cél ebben az esetben a szövetségi választásokon való aktív és passzív választójog megszerzése volt. Wilson elnök látta úgy, elérkezett az idő arra, hogy a nők elnyerjék a szavazati jogot, és 1919-ben a Szenátus előtt volt a szóban forgó alkotmány-kiegészítés, amelyet 1920-ban fogadtak el a szükséges számú, 35 államban.

III./ Egy meghiúsult alkotmányos rendelkezés: az Egyenlő Jogok Kiegészítése

A civiljogi mozgalmak ugyan elsősorban a feketéket az alkotmányos szabályozás ellenére továbbra is diszkrimináló állami szabályozások, az ún. „Fekete Törvénykönyvek”¹⁰ léte okán is folytatódtak, ám kialakult a női jogegyenlőségért küzdő mozgalom is, amelynek kezdeti lépcsőfokai az állami, majd a szövetségi szinten a politikai szavazati jogok megszerzése voltak.

Mindemellett a nők jogi és szociális státuszának egyre növekvő eltérései, valamint a fent hivatkozott alkotmányértelmezési dilemmák a női jogokért küzdő szervezeteket arra készítették, hogy további alkotmányi szintű rendezésért szálljanak síkra. Ez volt az Egyenlő Jogok Kiegészítése, az Equal Rights Amendment (ERA), amely megosztó fogadtatásra talált a társadalomban.

A megosztottság okai olyan sokfélék, és olyan sok forrásból fakadtak, hogy még a női lobbiszervezetek között sem volt összhang e kérdésben. Egyes női szervezetek a pozitív diszkrimináció nyújtotta előnyök elvesztését látták az ERA elfogadásának következményei között, míg mások nem látták az ERA egyszerű, egy mondatba tömörített megfogalmazását elég részletezőnek ahhoz, hogy a nők egyes rétegeinek sokszínű érdekeit megfelelőképpen szolgálja. Mindezen teoretikus megosztottság ellenére 1945-ben mindkét történelmi párt támogatásával az ERA elérte a szükséges kétharmados többséget a Kongresszus mindkét házában, az ERA mégsem vált alkotmányi tézissé, miután a szokástól eltérően maga az előterjesztés határozott meg egy olyan határidőt, amely a szükséges, a tagállamok $\frac{3}{4}$ -ének támogatása tekintetében még a meghosszabbítás ellenére is eredménytelenül telt el 1982-ben.¹¹

Manapság, annak ellenére, hogy több mint három évtized telt el az ERA formális elbukása óta, az alkotmány-kiegészítés körüli viták folyamatos tárgyát képezik a társadalmi

¹⁰ Az úgynevezett „Black Codes”.

¹¹ McBride, Dorothy E. – Parry, Janine A.: Women’s Rights in the USA – Policy debates and Gender Roles, Routledge, New York, 2011. pp. 24-25.

diskurzusnak, és legutóbb 2017-ben Nevada állam fogadta el a tervezetet, majd a legutóbbi hónapokban Illinois állam törvényhozói támogatták a javaslatot 37. ratifikáló államként.¹²

IV./ Női szerepek változása a családi kötelekben

Nem kérdéses, hogy az amerikai társadalom azon társadalmak közé tartozik, amely a női egyenjogúságot fokozott mértékben érvényesíti – a biológiai nemek szerepkörének változása jól megfigyelhető a közgondolkodásban, mind a családi, mind a szakmai, vagy akár a közéletben. A témakörben készült kérdőíves felmérés¹³ kitért a női jogegyenlőségi tétel érvényesülésének egyes kérdéseire, de a nők családi szerepkörének témakörében hozta talán a legérdekesebb eredményeket.

A legáltalánosabb kérdésre – miszerint véleménye szerint megvalósul-e a nők és férfiak egyenlősége az amerikai családokban – nagyjából azonos arányban álltak azok, akik úgy vélték, hogy igen, mint azok, akik ezt nem látták megvalósulni 39-53%-os arányban. Különösen érdekes ez az adat összevetve azzal az általános véleménnyel, miszerint ugyanezen válaszadók a munkahelyeken már egyáltalán nem voltak ilyen derűlátóak – ott csak az elenyésző kisebbség, 23% gondolta úgy, hogy létezik az egyenlő elbánás.

A megkérdezettek nemi és korcsoporti megoszlását is figyelembe véve – miszerint a kérdőívet kitöltők személyét illetően azok fele-fele arányban képviselték a női és férfi nemet, továbbá korcsoporti megoszlásukat tekintve 65%-uk 30 és 60 év közötti volt, míg a fennmaradó 35%-uk 60 év feletti, nagy tapasztalattal rendelkező jogász -, kell és lehet a válaszok jelentését értékelni. Először a családokban a gyermekgondozási feladatok megoszlására kérdeztem rá. A válaszolók döntő többsége e téren kifejezetten nagy változást számolt be az amerikai családokban – 85%-uk nyilatkozott úgy, hogy gyermekkorában az édesanya, nevelőanya vagy más női családtag végezte a gyermekgondozási munkákat a családban és csak kevesebb, mint 15%-uk családjában volt ez a feladat megosztott a családtagok női és férfi tagjai között, míg a jelenkori státuszra vonatkozóan ugyanazon

¹² www.equalrightsamendment.org/states (2018. 05. 22.)

¹³ A tanulmány szerzője által 2018. május és június havában készített, a Chapman University Dale E. Fowler School of Law jogi kar oktatóinak körében kérdőíves felmérés.

válaszadóknak csak mintegy 61%-a látta kifejezetten női szerepnek a gyermekgondozási feladatot, és több mint 38%-uk közös feladatként jelölte meg az arányszámokat a környezetében élő családok szokásai alapján. Érdekesség, és ezért is talán megjegyzésre érdemes, hogy egy válaszadó sem jelölte meg egyedüli gondozó szülői szerepkörben az apákat, nevelőapákat avagy más férfi családtagokat.

A következő kérdéskör a családi döntéshozatali folyamatokat firtatta arra kérdezve, hogy ki hozta a válaszadó gyermekkorában – azaz jelen esetben a folyó évhez képest ismét csak mintegy 20-40 évvel ezelőtti időszakban – a családi döntések többségét, illetve ez hogyan alakul manapság. A válaszokból olyan kép alakul ki, amely szerint a korábbi évtizedekben is leginkább a közös döntéshozatal volt a jellemző – közel 65%-os arányában a családoknak, és ahol nem közös döntéshozás volt a jellemző, ott inkább a női családtagok, és kevésbé a férfi családtagok hozták meg a főbb családi döntéseket – 7% az apákra, míg több mint 28% az anyákra szavazott, mint fő családi döntéshozóra. Ugyanakkor a mai állapotokra vonatkozóan ebben a kérdésben is jelentős előrelépést mutatnak a mérések az utóbbi évtizedekben: a családban a döntések több mint 92%-ában közös megegyezés alapján kerül sor, míg az esetek 7%-ában a válaszadók úgy látták, hogy ezeket a döntéseket a női családtagok hozzák meg.

V./ Nők a döntéshozatali folyamatokban

A kérdőíves felmérés szerint általánosságban az a vélekedés a jogi fakultáson oktató jogász professzorok körében, hogy a női jogegyenlőség a jogi szabályozási erőfeszítések ellenére sem látszik megfelelő mértékben megvalósulni – a megkérdezettek csupán 14%-a gondolta így, miközben döntő többségük – mintegy 74%-uk – úgy vélte, hogy a női egyenlőség nem valósult meg a társadalomban egyelőre, s ugyanilyen borúlátóak a megkérdezettek azzal kapcsolatban, hogy a női jogegyenlőség a társadalomban élő női diszkriminációs folyamatokat alkalmas megakadályozni – a pesszimisták a válaszadók több mint 78%-át tették ki.

Ez talán összefüggésbe hozható a társadalomban élő sztereotípiákkal – amelyekre szintén, mind a női, mind a férfi nemre vonatkozóan – rákérdezett a kérdőíves felmérés.

A sztereotípiák közül pár jellemzőnek gondolt tulajdonságot jelölt meg a felmérés, amelyek közül – a többszörös választás lehetőségével – válogathatott a válaszadó. Mindezek alapján a nők a kellemesebb, gondozási tevékenységet vállaló munkavállalókként – 14% -, és emocionális döntéshozóként – több, mint 28% szerint -, jelentek meg, de a legtöbb voks arra érkezett, miszerint kifejezett hajlandóságot látnak az emberek a nőkben arra, hogy a gyermekeik miatt feladják a munkájukat – mintegy 42%-a a megkérdezettnek élőnek látta ezt a sztereotípiát. Mindemellett érdekesség, hogy egy megkérdezett sem szavazott a „bizonytalan döntéshozó”, „könnyen befolyásolható döntéshozó”, vagy „gyenge döntéshozó” kategóriákra, mint általános sztereotipikus vélekedést tükröző tulajdonságokra.

Ugyanakkor a megelőző kérdés tükréként állított, a férfiúi nemhez kötődő általános sztereotípiákra rákérdező kérdés még érdekesebb eredményt hozott.

A válaszolók tetszése itt szintén több választásra eshetett, és legtöbbször úgy vélte, hogy a legjellemzőbb sztereotípiát a férfiak esetében az, hogy vezető szerep betöltésére alkalmasak – úgyszólván, mint igazgatói posztok, egyes döntőbizottságok tagjai, vagy politikusi szerepek; erre a sztereotípiára a megkérdezettek több, mint 30%-a adta le a voksát. A válaszadók több mint 7%-a a racionális döntéshozói tulajdonságra és ugyanezen arány az erős döntéshozói tulajdonságra is szavazott, valószínűleg a vezetői tulajdonságok körében.

A megelőző, a családi döntéshozatali kérdésekhez képest érdekesség, de azzal mindenképpen összefüggő, hogy több mint 15% szerint nem férfiúi feladat a gyermeknevelés, és a háztartási munka sem, így ők kiesnek nyilvánvalóan a családi döntéshozatal köréből – amúgy teljes mértékben összevágó módon azzal, hogy a családi döntések egy részét hozzák női családtagok is, bár a jellemző a közös döntéshozatal.

A munkahelyek világára vonatkozó első kérdőíves kérdésre, miszerint általánosságban úgy látja-e, hogy a munka területén a női egyenlőség megvalósulni látszik, egyértelműen nemleges a többség válasza – mintegy 77%-uk úgy látja, a nők hátrányt élveznek a munka frontján. Hasonlóan látják a válaszadók az oktatási területen is a kérdést; ezen a területen sem valósul meg az USA-ban a nők esélyeinek egyenlősége – legalábbis a válaszadók 71%-os többsége szerint.

Amennyiben alapvetésként fogadjuk el – és miért is ne tennénk -, hogy a társadalmat érintő, egyúttal a társadalom több mint felét kitevő nőket érintő – kérdésekben, amelyek nőkre is vonatkoznak, szükséges a női szempontok érvényesítése is – és akkor most nem a szociális igazságosság eszményére gondolunk, pusztán praktikus szempontokra céloztunk -, máris felmerül a következő kérdés: jobban beépíthetőek-e ezek a bizonyos női szempontok a döntéshozatali folyamatokba, majd végül annak végtermékébe, magába a döntésbe akként, ha a döntéssel érintett társadalmi réteg megfelelően – azaz arányosan – képviselteti magát a döntéshozó testületekben? Nehezen tudom elképzelni, vajon milyen érvek mentén lehetne ezt a premisszát cáfolni.

A közpolitikai döntéshozatal pedig az a terület, amely egyúttal határozza meg az adott társadalmi-közpolitikai keretek között a női jogegyenlőség és esélyegyenlőség súlyát és hozza meg a konkrétan a nőket érintő egyes döntéseket is. Ezért is tulajdonítok jelentőséget annak a kérdésnek a felmérésben, amely arra kérdezett rá, hogy vajon a női szempontok kellő mértékben kerültek-e beépítésre az USA közpolitikai döntéshozatali mechanizmusába, kellő mértékben reprezentálva jelennek-e meg a közpolitikai döntésekben. A válasz szinte megjósolható volt; a válaszadók több mint felét kitevő férfiak szerint sem kellőképpen jelennek meg a női ügyek a közpolitikai döntésekben, miután több mint 78% így látta, ebből 64% csupán hiányolta a női szempontok megjelenését, míg több mint 14% még borúlátóbb volt a női közügyek terén és rendkívüli súlyt adott válaszában az „Erősen nem értek egyet” válasz megjelölésével.

A kormányzati döntéshozatalban a női részvételi arányokat firtató kérdés, amely a törvényhozói és végrehajtói, azaz a politikailag is meghatározott, nem politikasemleges hatalmi ágak terére vonatkozott, egyértelműen azt mutatta, hogy a válaszadók döntő többsége úgy véli – több mint 85%-a, 50%-uk egyértelműen egyetért, a további 35% egyetértő választ adott -, miszerint a nők alulreprezentáltak ezeken a szintereken. Az ellenkező véleményen van ugyan a megkérdezettek több mint 14%-a, de a statisztikai számok tükrében egyértelmű, hogy ezek a válaszadók lehetséges, hogy nem kifejezetten a paritáshoz képest vették alapul.

A kérdés talán túl általánosnak is tekinthető, hiszen a női szempontok egy igazságügyi rendszerben számolatlan módon kerülhetnek beépítésre, illetve kerülhetnek negligálásra egyaránt, mégis, nem lett volna teljes a kép e hatalmi ág említése nélkül. A komplexitás ellenére a válaszadók hasonlóképpen látták a politikailag semleges területét is az államhatalmi ágak ezen elemének – a válaszok szerint a professzori réteg leginkább úgy látja, hogy az amerikai igazságügyi rendszerben sem igazán kerülnek inkorporálásra, reprezentálásra a női szempontok, a női ügyek; több mint 64% nem ért egyet a kielégítő beépülésével a női szempontoknak ebbe a jogvédelmi ágazatba. Nyilvánvalóan ezzel szoros összefüggésben a bírói hatalmi ágon belüli női alulreprezentáltsággal is a jelentős több mint 85%-os többség kifejezetten egyetértett – a válaszadók fele szignifikáns alulreprezentáltságot lát, míg további több mint 35%-uk „csak” egyetértett az alulreprezentáltság problematikájával.

A következő kérdésre, mely azt firtatta, vajon a női szempontok beépítésre kerülnek-e az Amerikai Egyesült Államok gazdasági rendszerébe, a válaszadók majdnem 70%-os többsége azt a választ adta, hogy az nem történik meg megfelelő mértékben, csupán mintegy 8% gondolta ennek az ellenkezőjét. Majd a következő kérdésre, amely a gazdasági vezetésre vonatkozó női részvételről alkotott véleményre kérdezett rá, teljes összhangban a bevezető általános kérdéssel érkezett a megjósolható válasz: a szakemberek több mint 78%-a – 42%-uknál több erőteljesen egyetértve az alulreprezentáltsággal, és további 35%-nál több személy csupán egyetértett vele -, látta úgy, hogy kevés női vezető van a magasabb gazdasági vezetésben, a CEO-k és döntéshozó bizottsági tagok között. A válaszadók szerint ugyanez igaz - pontosan ugyanazon arányban egyetértve az alulreprezentáltság jelenlétével - az alacsonyabb szintű döntéshozatali szintjén a gazdasági szférának, amely jelenséggel csupán egy válaszadó nem értett egyet.

Az akadémiai döntéshozatalban a női szempontrendszeri beépülésre és az abban történő részvételre vonatkozó válaszok nagyon értékesnek számítanak olyan jogászprofesszoroktól, akik erről kellő ismeretek alapján adhatnak pontos kivonatot.

Az amerikai jogi karok oktatóinak legnagyobb része ugyan – mintegy 43%-a – nem értett egyet azzal, hogy a női szempontok megfelelően inkorporálásra kerülnek a döntéshozatali mechanizmusokba a tudomány területein, de jelentős ellenvélemény is

megfogalmazódott: több mint 35%-uk úgy látta, hogy a beépülés kellő mértékben megtörtént – érdekesség továbbá, hogy több mint 21%-uk sem nem értett egyet, sem nem formált ellentétes véleményt, semleges nyilatkozatot tett. Hasonló megosztottságot láthatunk a vélemények között a felsőoktatási vezetésre, a kutatói és egy tudományos fórumok döntéshozói testületeiben való részvételre is: az alulreprezentáltsággal majdnem a válaszadók fele értett egyet, ellenkező véleményen pedig a professzorok több mint 42%-a volt.

A kvótaszabályozásra vonatkozó kérdés azonban igencsak érdekesen ellentmondásos eredményre vezetett: azzal a véleménnyel, miszerint ez a szabályozási módszer alkalmas lehetne a két biológiai nem közötti egyenlőtlenségek kiküszöbölésére a közélet, a munkahelyi szféra, az oktatás terén a kívánt arányszám elérésére, nem értett egyet a válaszadók többsége – több mint 75%-a, míg a módszert alkalmasnak találta a csekélynek mondható mintegy 15%.

Az egyet nem értők aránya még inkább változott, amikor a kvótaszabályozás bevezetésének elvi lehetőségét a kormányzati szférára vonatkozóan vetettük fel: csupán egy válaszadó értett egyet a regulációs módszerrel, míg a több mint 85% nem preferálta a módszert, a törvényhozó hatalomban és az akadémiai szférában történő bevezetéssel valószínűsíthetően ugyanaz a személy értett egyet, a további 85%-os ellenvélemény ellenében, és a végrehajtói és bírói hatalmi ágakban azonos módon még ő is csatlakozott az ellenzők táborához, így ők 93%-os többséget mutattak fel ezen a területen.

Melléklet – Szemelvények és részletek egy kérdőíves felmérés adataiból

A női jogegyenlőség jogi vetületeinek vizsgálata tárgyában nem áll a kutató könnyű feladat előtt, amikor a kérdések összeállításához érkeznek; amíg a női szerepek társadalmi változásainak kérdéseinél relatíve egyértelmű a kérdések feltevése és a kapott válaszok értékelése, addig a jogi színtereken már számos faktor árnyalja a tényezőket – a szabályozás jogpolitikai céljainak összefüggése az adott állami vezetés kormányzati célkitűzéseivel, a közpolitikai irányvonalak nemzeti és nemzetközi összefüggésinek változója, az adott társadalom általános vélekedésének változó tényezője és annak befolyásolhatósága, a társadalom női csoportjainak érdekérvényesítő mechanizmusai és annak ereje, vagy akár a szabályozás effektivitása a női esélyegyenlőség valós alakulására.

Mégis mérni kell; nyilvánvalóan elsődlegesen azért, hogy képet kapjunk a jelenkori társadalmi képről és a jogi szabályozásaink hatásmechanizmusairól, de nem utolsó sorban azért is, hogy a jövőbeli kormányzati közpolitikák számára tudományos támpontokkal szolgáljunk. Nem beszélve arról, hogy a témakörben a mérés hiánya általánosan jellemző, abból megállapítható hiány van.

A mérés módszerének megválasztása sem irreleváns – fontos, hogy milyen összetevőket mivel párosítunk – jelen munka szerzője azt választotta, hogy megkísérli a jogi faktorokat, mint változó, pontosabban változtatandó faktorokat szemlélni és független tényezőként kezelni, míg kifejezetten függő tényezőként tekinteni az adott társadalomban található állapotokra – a nők szociális státuszára, amely faktort elsősorban a nők döntéshozatalban játszott szerepkörére szűkített – így vonatkoztatva egymásra a nők jogi és szociális státuszának tényezőit. Tulajdonképpen ez a tematikai párosítás adja a jelen munkának talán a leginkább újító jelleget – a közpolitikai, a jogi és a szociális szempontok egyesített érvényesítése a vizsgálatban; a női szempontok inkorporálásának vizsgálata a közpolitikai döntéshozatali folyamatokba a fő célkitűzés, annak a vizsgálata, hogy milyen összefüggések találhatóak a női jogegyenlőség érvényesülésének általános állapota, a női szempontok megjelenésének szignifikáns volta a döntéshozatali mechanizmusai és azok eredményeképpen létrejövő döntései, továbbá ezzel szoros összefüggésben a döntéshozó szervezetekben, szervezetekben a női nemet képviselők arányszáma között. Merthogy ezek a faktorok az

előbbi sorrendben összefüggő, egymásból következő, majd a harmadik faktor az elsővel összeköthető – és ekként kapjuk meg a három tényező egymásra hatásának ördögi körét.

A kutatás ezen fázisában sor került az Amerikai Egyesült Államok területén egyes empirikus mérések elvégzésére, amelyet reményeink szerint további kutatási fázisok követnek majd: jelen munka szerzőjeként sokéves távlatban szándékozom majd hasonló közegben felmérni a magyar jogi és szociális státusz kérdéseit a női nem vonatkozásában, majd a kutatás fókuszát kiterjeszteni az egyes európai államokra.

A jelen munkában értékelt adatok vonatkozásában az adatfelvétel egy amerikai egyetem jogi karán az amerikai alkotmányértelmezés körében történt kutatási periódusban történt, ezzel az alapkutatóval párhuzamosan. A jelen munkában hivatkozott kérdőíves eredmények a szerző fent jelölt alapkutatójával kapcsolatban, annak mintegy kiegészítéseképpen, a kutatás menetében felmerült módon jelentek meg. Ezen okok mentén sem a kérdőív, sem a kapott eredmények elemzése nem kerül ismertetésre jelen munka keretei között, csupán a releváns, a női jogokra, a női jogegyenlőségre is jelentéssel és jelentőséggel bíró részletek. Technikailag a különböző témákat – alkotmányértelmezést és női jogi kérdéseket - tárgyaló kérdőívek külön-külön kerültek kidolgozásra, majd bizonyos szakmai szempontok mentén mégis összevontan kerültek kiküldésre; ugyanis ez teszi lehetővé, hogy az utólagos adatelemzés során az adatok egymásra vonatkoztathatóak legyenek, és ekként értékesebb és érdekesebb eredményekre juthasson az elemző. Az adatfelvétel eredeti célja tehát a fentiek fényénél ugyan az amerikai alkotmányos teóriák, alkotmányértelmezési stratégiák, metodikák, irányzatok voltak, de az alapkutató része volt a jogegyenlőségi tételre vonatkoztatott alkotmányértelmezés is, és a szűkített fókuszban megjelent a női jogegyenlőségi tézis értelmezési problematikája, továbbá a nők jogi és szociális státuszának egyes kérdései is.

Tekintettel a téma erősen jogi professzionális jellegére, a kutató egyetértett az amerikai mentorprofesszora álláspontjával, miszerint a kérdőív kitöltésére a jogi fakultáson oktató és kutató, az alkotmányértelmezési gyakorlatban évtizedes gyakorlattal rendelkező jogász professzorok véleménye lesz irányadó egy ilyen kutatás számra – hiszen ha erről a témakörrel megkérdezzük az utca emberének százait, kellő szakmai ismeretanyag és joggyakorlati

tapasztalat nélkül félrevezető eredményekre jutunk. Ugyanakkor, ha a szükséges szakértelem rendelkezésre áll, csodálatos eredményeket érhetünk el. Természetesen, ha a kérdőív kitöltése a mintegy félszáz főt számláló jogi kar oktatói-kutatói törzskarára korlátozódik, nem „dicsekedhetünk” a mély merítés előnyeivel, ugyanakkor a professzionalitás magas fokát élvezhetjük – és ez a szempont itt döntő előnyt jelentett. Megjegyzem, ugyanezen okokból a válaszok kiértékelése során az egyes kérdőívekhez adott egyes szöveges válaszok önmagukban is megérték egy-egy misét.

Az adatfelvétel fenti körülményei között tehát a kérdőív kiküldésre került a fent megjelölt párhuzamos kutatásnak otthont adó kaliforniai Chapman Egyetem Dale E. Fowler jogi karának, a Santa Clara University jogi karának és a University of California Irvine jogi karának oktatói és kutatói számára, amely jogi karok vezetőinek, dékánjainak és dékán-helyetteseinek ezúton is kifejezem szakmai hálámat feltétel nélküli együttműködésükért, támogatásukért.

A kérdőíves felmérés módszere alapvetően talán nem tipikusan ilyen kisebb számú részvétel mellett zajló felmérésekre hívatott életre, de mégis voltak jelen esetben olyan eredmények, amelyek legjobban ezzel a módszerrel nyerhetőek el – ilyen volt a függő és független változók egymásra vonatkoztatása és azok közötti szignifikáns kapcsolat feltárása. A kérdőíves felmérés ilyen típusú alkalmazása ugyanakkor véleményem szerint a legjobb eredményt akkor hozza, ha nem pusztán önmagában, de más módszerekkel is párosítva kerülnek felhasználásra. Jelen munka esetében ez, a kérdőíves felméréssel párosított módszer a mély-interjúk elkészítésének módszere volt. A felmérés válaszainak elemzését még a kutatás külföldi ciklusában megkezdtem, így a mély-interjúkat arra tudtam használni, hogy ahol nem kaptam megfelelő válaszokat a kérdésekre, ott ezt az ismereti hiátust kiegészíthettem, illetve értelmezést kérhettem az egyes részletekhez. Ez a párosítás remek együttműködésben működött.

A felmérés egyes kérdései nagyjában-egészében azokra a témakörökre kérdeztek rá - többek között -, amelyek a társadalom legfontosabb, avagy a társadalom vezetőinek – tulajdonképpen az általános vélekedés, továbbá részben általam legfontosabbnak ítélt – döntéshozási eljárásaira, a társadalom vezető döntéshozó testületeire vonatkoztak. A kérdések két típusúak voltak – független tényezőként kértek véleményt egyes státuszokról, tényekről, de

tartalmaztak függő tényezőkre vonatkozó állásfoglalás-kéréseket, véleményeket is, és ezeknek, a későbbi adatelemzés során előtűnő eredményeiből várok majd a szakma számra talán szintén érdekesnek tűnő gondolatokat kirajzolódni. A szakmai kíváncsiságom elsősorban tehát az alábbi témaköröket érintette:

- személyes profil felállítása a megkérdezettek köréről
 - o nemek aránya a megkérdezettek között
 - o korcsoporti megoszlás a megkérdezettek között
 - o legmagasabb iskolázottsági szint
 - o jogi végzettség megléte
- a nők jogi státuszára vonatkozó kérdések
 - o a női jogegyenlőségre vonatkozó alkotmányos szabályozás elégsége
 - o a női jogegyenlőségre vonatkozó alkotmányos szabályozás értelmezésének kérdései és egyes vitatott vonatkozásai
 - o a női jogegyenlőségre vonatkozó nemzetközi szabályozás elégsége
 - o a nők elleni diszkrimináció és az alkotmányos szabályozás összefüggései
- a nők szociális státuszára vonatkozó kérdések
 - o a nők társadalmi egyenlőségének elégsége
 - o a nők szociális státuszának egyenlősége a családi kötelekeken belül
 - o a nők szociális státuszának egyenlősége a munkahelyi körökben
 - o a nők szociális státuszának egyenlősége az oktatási területen
 - o a gyermekgondozási feladatokat érintően a női és férfi szerepek összevetése a megkérdezettek gyermekkorában
 - o a gyermekgondozási feladatokat érintően a női és férfi szerepek összevetése a jelen társadalomban
 - o a családi döntéshozatalban való női és férfi szerepek összevetése a megkérdezettek gyermekkorában
 - o a családi döntéshozatalban való női és férfi szerepek összevetése a jelen társadalomban
- a biológiai nemekhez köthető sztereotípiákra vonatkozó kérdések
 - o a nőkre vonatkozó, a megkérdezettek szerint a társadalomban élő sztereotipikus elképzelések

- a férfiakra vonatkozó, a megkérdezettek szerint a társadalomban élő sztereotipikus elképzelések
- a nők döntéshozatalban való részvételére vonatkozó kérdések
 - a női szempontok érvényesítésének elégsége a közpolitikai döntéshozatali eljárásokban az Amerikai Egyesült Államokban
 - a nők alulreprezentáltságának ténye a politikai döntéshozatal területén – úgyis, mint kormányzati döntéshozó testületek, törvényhozó és végrehajtói hatalmi ágakban
 - a női szempontok érvényesítésének elégsége az igazságügyi hatalmi ágban és az ehhez a hatalmi ághoz kötődő eljárásokban az Amerikai Egyesült Államokban
 - a nők alulreprezentáltságának ténye az igazságügyi döntéshozatali testületekben az igazságszolgáltatási hatalmi ágakban
 - a női szempontok érvényesítésének elégsége a gazdasági - gazdaságpolitikai döntéshozatali eljárásokban az Amerikai Egyesült Államokban
 - a nők alulreprezentáltságának ténye a gazdasági döntéshozatal területén – úgyis, mint a nők aránya
 - a nagyvállalatok CEO- és döntőbizottsági tagjai és
 - a közép- és kisvállalkozások vezetői között
 - a női szempontok érvényesítésének elégsége az akadémiai szféra döntéshozatali eljárásaiban az Amerikai Egyesült Államokban
 - a nők alulreprezentáltságának ténye az akadémiai döntéshozatal területén – úgyis, mint a felsőoktatási vezetők vagy a kutatási központok vezetése területén
- a kvóta-szabályozás hatékonyságára vonatkozó kérdések
 - általánosságban a döntéshozó szervezetekben
 - a kormányzati területen
 - a törvényhozás hatalmi ágában
 - a végrehajtás hatalmi ágában
 - az igazságszolgáltatás hatalmi ágában
 - a gazdasági döntéshozatalban
 - az akadémiai szféra döntéshozó testületeiben.

2018. szeptember

